

Tomasz Zalega

Wydział Zarządzania

Uniwersytet Warszawski

Zmiany w wyposażeniu gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku w okresie kryzysu

Wstęp

W celu oceny struktury konsumpcji gospodarstw domowych podstawowe znaczenie, oprócz osiąganego dochodu przez poszczególnych jego członków, mają warunki mieszkaniowe oraz wyposażenie w dobra trwałego użytku. Wywierają one bezpośredni wpływ na indywidualne postawy i zachowania konsumentów, a także w istotny sposób wpływają na zachowania rynkowe gospodarstw domowych, bez względu na relacje do sytuacji obiektywnej.

Kluczową cechą preferencji konsumpcyjnych gospodarstw domowych, a w efekcie i modelu konsumpcji, jest wyposażenie w dobra trwałego użytku, które tworzą tzw. infrastrukturę domową. Są one gromadzone i konsumowane w długim okresie, stanowiąc część trwałego majątku konsumpcyjnego. Ponadto, świadczą o zamożności gospodarstwa domowego, zapewniają komfort życia i w pewnym stopniu niwelują wpływ okresowego obniżenia bieżących dochodów na stopień zaspokojenia potrzeb każdego z członków gospodarstwa. Stan posiadania gospodarstw domowych, będący swojego rodzaju wyznacznikiem dobrobytu społecznego, rzutuje w istotny sposób na zachowania nabywcze konsumentów. Generalnie, im wyższy stopień wyposażenia w dobra trwałego użytku, tym większa swoboda gospodarowania bieżącymi dochodami i tym wyższa średnia ocena poziomu życia. Ponadto, w literaturze przedmiotu coraz częściej zwraca się uwagę na to, że współczesne mieszkania/domy, dzięki wyposażeniu w dobra trwałego użytku, zaczynają spełniać wiele nowych funkcji społecznych, a mianowicie zaczynają, zdaniem kanadyjskiego socjologa kultury Gillesa Pronovosta, pełnić funkcje „miejsc konsumpcji sztuki”, będących swoistą namiastką kin, teatrów, operetek, oper i filharmonii, a także miejsc z zakresu szeroko pojmowanej edukacji i rekreacji fizycznej [Pronovost 2007, s. 58]. Spełnianie tych wszystkich funkcji w obrębie mieszkania jest możliwe dzięki posiadanemu sprzętowi informacyjno-rozrywkowemu oraz szybkiemu rozwojowi i upowszechnieniu elektronicznych środków przekazu kulturowego, takich jak: telewizja satelitarna

i kablowa, radio czy Internet. W ten sposób mieszkanie zaczyna w pewnym stopniu wyręczać niektóre instytucje społeczne, przyczyniając się tym samym do zmniejszenia przestrzeni życiowej współczesnego konsumenta, co z kolei rzutuje na jego zachowania nabywcze [Zalega 2012a, 105–106].

Dobra trwałego użytku pełnią trzy podstawowe funkcje: użytkową, wymienną i symboliczną. Funkcje użytkowe dóbr trwałego użytku służą bezpośrednio do zaspokojenia określonych potrzeb lub są środkiem umożliwiającym pośrednio zaspokojenie odczuwanych potrzeb. Z kolei funkcje wymienne dóbr trwałego użytku posiadają pewną wymienną wartość, np. w okresie niedoborów towarów na rynku służą jako przedmioty procesu wymiany lub stają się lokatą posiadanych nadwyżek pieniędzy. Funkcja symboliczna polega zaś na tym, że niektóre dobra ze względu na swój walor rzadkości i oznaki zamożności stały się wymiarem dystynkcji społecznych, np. posiadanie domu w ekskluzywnej części miasta, różnego rodzaju urządzenia, w których zastosowano nowe technologie informatyczne itd. Obecnie większość dóbr utraciła funkcję symboliczną i częściowo funkcję wymienną [Zalega 2007]. W sytuacji powszechnej dostępności dóbr trwałego użytku na rynku, dobra te w większości nie posiadają waloru rzadkości i oznak zamożności. Wyjątek stanowią dobra trwałego użytku zaliczane do tzw. dóbr veblenowskich, czyli dóbr, które związane są z konsumpcją ostentacyjną, występującą najczęściej w gospodarstwach domowych wysokodochodowych i tych, które zaliczane są do tzw. elit ekonomicznych.

Podstawą zachowań konsumpcyjnych we współczesnych społeczeństwach jest zarówno olbrzymia zmienność sposobu zaspokajania potrzeb, jak i ich unifikacja. W ujęciu przyczynowo-skutkowym przemiany strukturalne jakie można dostrzec w sferze konsumpcji i samej hierarchizacji potrzeb są konsekwencją permanentnych zmian zachodzących w społeczeństwie pod wpływem postępu technicznego, postępującego procesu globalizacji, a także bardzo szybkiego upowszechnienia się Internetu. Błyskawiczny rozwój Internetu tworzy nowe otoczenie komunikacyjne w skali mikro- i makrosocjeczności, jak też w relacjach międzyludzkich, przyczyniając się w ten sposób do pojawiania się nowych potrzeb, a także wpływając na decyzje konsumentów w dziedzinie podejmowania decyzji konsumpcyjnych [Zalega 2010, s. 178].

Rozwój technologii, który jest naturalną konsekwencją postępu technicznego sprawia, że dostarczane są społeczeństwu nowe oraz bardziej zmodyfikowane dobra i usługi, które służą zaspokojeniu potrzeb w sposób skuteczniejszy, a także pozwalają na kreowanie nowych. Odnosi się to głównie do urządzeń tzw. nowej generacji.

Kryzys finansowo-ekonomiczny niewątpliwie wpływa na zakup przez gospodarstwa domowe dóbr trwałego użytku, zwłaszcza w długim horyzoncie

czasowym. W okresie kryzysu zwiększa się zagrożenie utraty pracy lub osiągnięcia niższych dochodów, co z kolei wpływa bezpośrednio na poczucie stabilności ekonomicznej konsumentów. Ma to swoje bezpośrednie przełożenie w zachowaniach nabywczych gospodarstw domowych na rynku dóbr i usług. Modyfikacja zachowań konsumpcyjnych gospodarstw domowych w okresie kryzysu spowodowana jest w głównej mierze pogorszeniem się nastrojów konsumpcyjnych, zmniejszeniem poczucia stabilności, i w konsekwencji mniej optymistycznym nastawieniem do przyszłości. W rezultacie maleje zainteresowanie zakupem dóbr droższych, w tym dóbr trwałych, których zakup wymaga często zaciągnięcia przez gospodarstwa domowe kredytów konsumenckich. Z ekonomicznego punktu widzenia, gospodarstwa domowe dysponujące mniejszymi rozporządzalnymi dochodami w okresie kryzysu, z powodów czysto finansowych bądź psychologicznych (np. poczucie mniejszej stabilności, wzrost niepewności itp.) będą z jednej strony – przenosiły w czasie część swoich decyzji o zakupie produktów zaspokajających potrzeby dalsze, z drugiej zaś – będą przez pewien czas wykazywać daleko idącą ostrożność w zwiększaniu popytu konsumpcyjnego, koncentrując się na odbudowie zmniejszonych w okresie kryzysu oszczędności.

Należy jednak pamiętać o tym, że na zakup dóbr trwałego użytku (i to niezależnie od koniunktury gospodarczej), wpływa wiele determinant, m.in. sytuacja mieszkaniowa rodziny, miejsce zamieszkania czy stan wyposażenia mieszkania w dobra trwałego użytku. Dlatego też poznanie owych czynników ma niewątpliwie kluczowe znaczenie dla wyjaśnienia logiki postępowania konsumentów na rynku dóbr trwałego użytku w okresie kryzysu, a także uzyskania odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego rzutuje na decyzje gospodarstw domowych w zakresie ich zakupu.

Artykuł koncentruje się na wyposażeniu w dobra trwałego użytku polskich gospodarstw domowych w okresie kryzysu. Kluczowym celem artykułu jest ukazanie wyposażenia w dobra trwałego użytku i okresu jego eksploatacji, poziomu zaspokojenia potrzeb w tym zakresie oraz zmian w wyposażeniu w dobra trwałego użytku w okresie kryzysu.

Tekst rozpoczyna krótka analiza roli dóbr trwałego użytku w prawidłowym funkcjonowaniu współczesnego człowieka. Struktura artykułu jest następująca: po omówieniu metodologii i założeń badania, przedstawiono wyposażenie ankietowanych gospodarstw domowych w zmechanizowany sprzęt gospodarczy, sprzęt informacyjno-rozrywkowy oraz sprzęt mobilny. W dalszej części artykułu skoncentrowano się na okresie eksploatacji posiadanych dóbr trwałego użytku przez badane gospodarstwa, poziomie zaspokajania potrzeb w tym zakresie oraz na zmianach wyposażenia w dobra trwałego użytku. Podsumowanie rozważań i wnioski kończą niniejszy artykuł.

Metodologia badań

W celu określenia zależności zachodzącej między kryzysem a konsumpcją i jej strukturą, przeprowadzono badania bezpośrednie. Sama organizacja badań bezpośrednich konsumpcji była związana z precyzyjnym określeniem podmiotu, jak i miejsca przeprowadzenia badań. Podjęcie właściwych decyzji w tym zakresie jest niezwykle istotne, gdyż z dużym prawdopodobieństwem gwarantuje, że wynik przeprowadzonego badania będzie mógł stanowić podstawę do sformułowania niezafałszowanych i rzetelnych wniosków dotyczących zarówno sytuacji materialnej, jak i struktury konsumpcji oraz zmian w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych.

W artykule, z uwagi na ograniczone ramy opracowania i jego temat, skoncentrowano się wyłącznie na przeanalizowaniu wyposażenia gospodarstw domowych w wybrane dobra trwałego użytku. Podsumowanie rozważań i ważniejsze wnioski kończą artykuł.

W celu zebrania pełnych i aktualnych informacji na temat sytuacji materialnej, struktury konsumpcji oraz zachowań nabywczych gospodarstw domowych, w badaniu bezpośrednim zastosowano metodę wywiadu kwestionariuszowego. Metoda ta okazała się pomocna zarówno w opisie występujących zjawisk, jak i sprawdzeniu występowania określonych relacji między nimi a świadomością badanych. Dzięki jej zastosowaniu uzyskano wiele cennych informacji na temat różnych aspektów zachowań konsumentów na rynku, a zwłaszcza na temat motywów ich postępowania, opinii i postaw. Udało się w ten sposób m.in. wyjaśnić charakter działań podejmowanych przez ankietowanych w celu poprawy warunków materialnych, a także determinanty, które doprowadziły do zmian w strukturze wydatków konsumpcyjnych – zwłaszcza zmian w spożyciu żywności.

Przed przystąpieniem do badań zasadniczych przeprowadzono badania próbne na zbiorowości 25 gospodarstw domowych. Ten pilotażowy wywiad kwestionariuszowy miał na celu sprawdzenie doboru i komunikatywności pytań zamieszczonych w kwestionariuszu ankietowym oraz prawidłowości układu ankiety. W efekcie tych badań dokonano poprawek w układzie kwestionariusza, rezygnując z niektórych pytań i wprowadzając w ich miejsce nowe, a także modyfikując niektóre z nich. Należy również wspomnieć i o tym, że przy konstrukcji kwestionariusza wywiadu wykorzystano wypróbowane techniki stosowane powszechnie w badaniach rynkowych i marketingowych.

Z uwagi na niewyczerpujący charakter badań, niezbędne było dobranie próby. W tym celu w pracy wykorzystano często stosowaną w badaniach socjologicznych metodę doboru celowo-kwotowego (tj. płeć, wiek, poziom wykształcenia), w której zakłada się, że próba jest reprezentatywna dla całej populacji tylko

wtedy, gdy struktura próby z punktu widzenia kluczowych cech jest identyczna ze strukturą badanej zbiorowości.

Przyjętymi w badaniu cechami, oprócz demograficzno-społecznych, takich jak: płeć, wiek, wykształcenie, czy liczba osób w gospodarstwie domowym, było również miejsce zamieszkania. Materiał empiryczny zawarty w pracy pochodzi z badań bezpośrednich przeprowadzonych w formie kwestionariusza ankietowego na próbie 1896 gospodarstw domowych w okresie od czerwca do września 2011 r. w dziesięciu największych miastach Polski. Zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi w próbie znalazły się osoby powyżej 18. roku życia, które posiadały samodzielność finansową i podejmowały decyzje nabywcze na rynku produktów żywnościowych i nieżywnościowych. Należy zaznaczyć, że respondenci byli traktowani jako przedstawiciele gospodarstw domowych, występując w ich imieniu. Pomiaru, oprócz autora badań, dokonała przeszkolona w tym celu grupa studentów z Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie. Badania zostały w całości sfinansowane przez Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.

Podstawowym celem zaprojektowanych i przeprowadzonych badań empirycznych było uchwycenie struktury konsumpcji oraz specyfiki zachowań nabywczych gospodarstw domowych w okresie II fali kryzysu, a także analiza i ocena zmiany w sferze zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych, z uwzględnieniem źródeł gromadzenia środków pieniężnych na finansowanie konsumpcji.

Charakterystyka badanej zbiorowości

W badaniach uczestniczyło 54,8% kobiet i 45,2% mężczyzn. Rozkład badanych według płci i wieku był zgodny z rozkładem populacji generalnej. Ważną zmienną przy badaniu konsumpcji ma miejsce zamieszkania. W próbie respondentów, zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi, znalazły się osoby zamieszkujące największe miasta Polski: Warszawę, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław, Szczecin, Gdańsk, Katowice, Lublin i Białystok. Każde miasto reprezentowało 188–190 osób, stanowiąc ok. 10% badanej populacji.

W badaniu zadano respondentom pytanie o poziom wykształcenia. W kwestionariuszu wywiadu przedstawiono cztery kategorie wykształcenia: podstawowe, zasadnicze zawodowe, średnie i wyższe. Najsilniej reprezentowane były osoby z wykształceniem średnim, ponieważ co drugi ankietowany legitymował się właśnie tym poziomem wykształcenia. Co piąty ankietowany uzyskał wykształcenie wyższe. W badanej próbie najmniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym (13,6%) oraz zasadniczym zawodowym (15,3%).

Warto także zwrócić uwagę na to, że ponad 4/5 respondentów było aktywnych zawodowo. Nie pracowało natomiast szesnastu na stu badanych. Proporcja aktywnych i biernych zawodowo w badanej populacji jest zbliżona do tej, która odnosi się do krajowego rynku pracy.

Blisko 2/5 badanych stanowiły osoby będące reprezentantami dwuosobowych gospodarstw domowych, natomiast co trzeci ankietowany reprezentował gospodarstwo trzyosobowe. Z kolei co piąty respondent pochodził z czterosobowego gospodarstwa domowego, a jedynie jeden na 49 ankietowanych był przedstawicielem jednoosobowych gospodarstw domowych.

Wśród badanych 40,6% nie miało na utrzymaniu dzieci, 32,1% miało jedno dziecko, a 22,5% ankietowanych – dwoje dzieci. Zaledwie co dwudziesty respondent reprezentował gospodarstwa domowe wielodzietne.

Prawie połowa respondentów określiła swoją sytuację ekonomiczną jako dobrą, zaś co trzeci ankietowany jako złą. Prawie co dziesiąty respondent określił swój status ekonomiczny jako bardzo dobry, natomiast co dwudziesty ankietowany jako bardzo zły.

Największą grupę wśród respondentów stanowiły osoby, których miesięczne dochody per capita mieściły się w przedziale 2001,00–3000,00 zł. Prawie dla co trzeciego ankietowanego miesięczny dochód na 1 osobę w gospodarstwie nie przekraczał 2000,00 zł. Dla co dziesiątego ankietowanego dochód mieścił się w przedziale od 3001,00 do 4000,00 zł miesięcznie na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Najmniejszą grupę wśród respondentów stanowiły gospodarstwa, w których dochód per capita wyniósł powyżej 5000,00 zł miesięcznie.

Wyposażenie gospodarstw domowych w niektóre dobra trwałego użytku

Gospodarstwa domowe należące do określonej grupy społeczno-ekonomicznej często podkreślają swój stan posiadania, chcąc w ten sposób zbliżyć się do pewnego wzorca kształtowanego pod wpływem mody, upodobań, zwyczajów, pozycji itp. Zachowania takie stają się często czynnikiem zmieniającym zachowania konsumpcyjne społeczeństwa, unowocześniającym strukturę konsumpcji oraz strukturę wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania [Słaby 2006, s. 90]. Ponadto, zasoby domowych dóbr trwałego użytku wraz z mieszkaniem warunkują szeroki zakres codziennych zachowań konsumpcyjnych wszystkich członków gospodarstw domowych składających się na wewnętrzną działalność gospodarstwa. Determinują również rozmiary czasu wolnego i sposób jego gospodarowania [Zalega 2011, s. 183].

Niezależnie od obiektywnych korzyści, znaczna część dóbr trwałego użytkowania znajdujących się w posiadaniu gospodarstwa domowego zaspokaja potrzeby wyższego rzędu i jako takie charakteryzują standard życiowy ludności oraz stanowią wykładnik nowoczesności. Zdarza się też często, chociaż nie zawsze słusznie, że traktowane są one jako symbol prestiżu społecznego, nowej kultury materialnej i nowego stylu życia [Gutkowska, Ozimek i Laskowski 2001, s. 103].

Biorąc pod uwagę rodzaj zaspokajanych potrzeb gospodarstwa domowego i poszczególnych jego członków, dobra trwałego użytku dzieli na trzy podstawowe grupy [Sikorska 1988; Zalega 2012a]:

- zmechanizowany sprzęt gospodarczy, czyli dobra bezpośrednio służące gospodarstwu domowemu, związane z potrzebą mechanizacji czynności domowych (np. przygotowanie i przechowywanie produktów żywnościowych – Kuchenki, roboty kuchenne, chłodziarki, zamrażarki) oraz utrzymania czystości w mieszkaniu, prania i konserwacji odzieży (np. pralki automatyczne i wirnikowe, zmywarki, prasowalnice, roboty kuchenne, maszyny do szycia i inne);
- sprzęt informacyjno-rozrywkowy, czyli elektroniczny sprzęt powszechnego użytku, zaspokajający różnorodne potrzeby związane z domową rozrywką, wypoczynkiem lub nauką, który służy bezpośredniemu zaspokojeniu indywidualnych potrzeb członków gospodarstwa domowego, tj. telewizory, magnetowidy, odbiorniki radiowe, kamery wideo, komputery osobiste i inne;
- dobra związane z mobilnością, zaspokajające potrzeby w zakresie przemieszczania się, tj. rowery, motocykle, samochody.

W celu zdiagnozowania sytuacji w zakresie wyposażenia gospodarstw domowych w sprzęt ułatwiający wykonywanie różnych czynności wykorzystuje się trójstopniową skalę nasycenia:

- wysoki stopień nasycenia, który występuje w sytuacji, gdy dany sprzęt posiada ponad 80% gospodarstw domowych;
- średni stopień nasycenia, który występuje wówczas, gdy dany sprzęt posiada od 50 do 80% gospodarstw domowych;
- niski stopień nasycenia, z którym mamy do czynienia wówczas, gdy dany sprzęt posiada mniej niż 50% populacji.

Powszechnie wykorzystywanymi identyfikatorami stopnia zaspokojenia potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku są: poziom i struktura wydatków z dochodów osobistych gospodarstw domowych oraz stan posiadania dóbr trwałego użytku. Wydatki na dobra i usługi konsumpcyjne określają finalną fazę zaspokojenia potrzeb w określonych warunkach wyboru na rynku. W przypadku dóbr trwałego użytku informują o realizacji bieżących zakupów dóbr i usług [Zalega

2008b, s. 186]. Poprzez analizę struktury wydatków można określić miejsce dóbr trwałego użytku w procesie zaspokajania potrzeb.

Należy jednak mieć na uwadze, że stopień wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku jest ściśle skorelowany z czynnikami społeczno-ekonomicznymi (tj. wiekiem, płcią, wykształceniem, cyklem życia rodziny, rodzajem mieszkania) oraz pozaekonomicznymi, takimi jak: gusty, preferencje, naśladownictwo, zróżnicowane upodobania i inne.

W świetle danych uzyskanych z przeprowadzonych badań można stwierdzić, że w okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku przez prawie co ósmego respondenta zostało określone jako bardzo dobre, co trzeci ankietowany ocenił je jako dobre. Stopień wyposażenia w przedmioty trwałego użytku przez co piątego badanego określony został jako zły, zaś przez co dziesiątego jako bardzo zły. Co czwarty respondent ocenił wyposażenie swojego mieszkania w dobra trwałego użytku na poziomie średnim.

W każdym gospodarstwie domowym istotną rolę odgrywa sprzęt związany z usprawnieniem i mechanizacją prac domowych.

Badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, że stan posiadania zmechanizowanego sprzętu oraz stopień ich upowszechnienia był zróżnicowany. Wśród zmechanizowanego sprzętu gospodarczego wysoki stopień nasycenia dotyczył odkurzaczy elektrycznych (97,6% wskazań), pralek automatycznych (94,5%) i chłodziarek (95,8%), a średni stopień nasycenia – robotów kuchennych (56,3%) i kuchenek mikrofalowych (54,8%). Spośród badanego sprzętu zmechanizowanego do najrzadziej występujących w gospodarstwach domowych zaliczyć należy zmywarę do naczyń (13,5%) oraz kuchenkę elektryczną z płytą ceramiczną (10,4%).

Oprócz zmechanizowanego sprzętu gospodarczego ważną rolę w gospodarstwie domowym odgrywa także sprzęt związany z rozrywką i wypoczynkiem w domu (tzw. sprzęt informacyjno-rozrywkowy) oraz sprzęt związany z przemieszczaniem się, komunikacją indywidualną (tzw. sprzęt mobilny).

Analiza stanu posiadania poszczególnych sprzętów informacyjno-rozrywkowych wskazuje na niższy stopień ich upowszechnienia niż zmechanizowanych sprzętów gospodarczych.

O wysokim poziomie nasycenia można mówić tylko w odniesieniu do odbiorników telewizyjnych (98,3% wskazań) i telefonów komórkowych (90,2% wskazań). Wśród posiadaczy odbiorników telewizyjnych prawie co trzeci ankietowany posiadał telewizor LCD lub plazmę. Średni poziom nasycenia można odnotować w przypadku telefonów stacjonarnych (67,1%), komputerów osobistych (64,5%), odtwarzaczy DVD (57,7%), odbiorników radiofonicznych (51,7%), radiomagnetofonów (45,9%), urządzeń do odbioru telewizji satelitarnej

(63,6%), zestawów do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku (44,0%) i drukarek (41,7%). Na poziomie niskim badane gospodarstwa domowe wyposażone były w magnetowidy (odtwarzacze) (26,1%), cyfrowe aparaty fotograficzne (16,9%), odtwarzacze płyt kompaktowych (15,1%), kina domowe (14,8%), wieże stereofoniczne (3,7%) i kamery wideo (9,1%).

Przełom XX i XXI wieku to pojawienie się i stopniowe upowszechnianie wśród gospodarstw domowych takich dóbr i usług, jak: komputer osobisty, telefon komórkowy czy Internet. W początkowym okresie lat 90. XX wieku komputery były dobrem stosunkowo drogim dla wielu indywidualnych użytkowników, korzystanie z komputera wymagało zaś określonych umiejętności. Stąd też wyposażenie gospodarstw domowych w komputer z dostępem do Internetu było w tym okresie śladowe. W ciągu niespełna dwóch dekad wzrosła użyteczność komputera i jego popularność, a także rozwinęło się przyjazne oprogramowanie użytkowe. W efekcie komputer (zwłaszcza przenośny) stał się dla wielu gospodarstw domowych podstawowym narzędziem usprawniającym nie tylko naukę i pracę czy komunikację, ale ułatwiającym znalezienie samej pracy, także dzięki usługom internetowym. Wszystko to spowodowało, że nastąpiła znaczna poprawa wyposażenia gospodarstw domowych w komputery osobiste (laptopy), ponieważ 64,5% ankietowanych gospodarstw domowych posiada komputer osobisty. Należy jednak pamiętać o tym, że posiadanie komputera jest ściśle skorelowane z osiąganym dochodem i zamożnością gospodarstwa domowego. Również usługa internetowa w przeciągu ostatnich lat stała się dostępna na szerszą skalę, czego konsekwencją jest dostrzegalny wzrost wyposażenia gospodarstw domowych w komputery z dostępem do Internetu. Z przeprowadzonych badań wynika, że dostęp do Internetu posiadał co drugi ankietowany.

Należy również pamiętać i o tym, że w dzisiejszych czasach odbiornik TV to nie tylko programy telewizyjne, ale także baza zdjęć i filmów oraz realna alternatywa dla komputera (zwłaszcza stacjonarnego). Zjawisko to będzie nabierało na sile w najbliższej przyszłości, wraz z upowszechnieniem się zaawansowanych technologicznie telewizorów określanych mianem OLED (*Organic Light-Emitting Diode*), nazywanych przez znawców tematu inteligentnymi telewizorami (bez pilota i z Internetem) i „zabójcami LCD i plazmy”. Telewizory te posiadają grubość ekranu nieprzekraczającą 4 mm oraz 4-kolorowe piksele mające za zadanie poprawić jakość wyświetlanego obrazu, a także dające niemal nieograniczony kąt widzenia. Ponadto, telewizory OLED oferują nieskończony współczynnik kontrastu oraz szybkość odświeżania na poziomie 0,02 milisekundy (czyli niemal 100 razy szybciej niż w telewizorach LCD) [Zalega 2012b].

Dobrem, którego popularność permanentnie wzrasta we współczesnym świecie, w tempie zbliżonym do Internetu, i podobnie wpływającym na styl życia ludzi, jest telefon komórkowy. Znalazło to swoje odbicie w poprawie wyposażenia

gospodarstw domowych w to dobro i to na przestrzeni kilku lat. W kontekście przeprowadzonych badań można wnioskować, że telefon komórkowy posiadało aż 90,2% ankietowanych.

Analizując grupę dóbr trwałego użytku związaną z zaspokojeniem potrzeb w zakresie przemieszczania się, można zaobserwować wysoki stopień nasyce-
nia w rowery. Posiadało je 71,4% ankietowanych (tab. 1). Ankietowane gospodarstwa domowe w mniejszym stopniu dysponowały samochodami osobowymi (60,1% wskazań) i pojazdami jednośladowymi (motocykle, skutery, motorowery) (4,9% wskazań).

Tabela 1

Wyposażenie badanych gospodarstw domowych w mobilne dobra trwałego użytku i poziom zaspokojenia potrzeb w ankietowanych gospodarstwach domowych w zakresie wybranych dóbr trwałego użytku [% wskazań]

Rodzaj asortymentu	Poziom zaspokojenia potrzeb		
	całkowicie zaspokojone	średnio zaspokojone	niezaspokojone
Odbiornik radiowy	85,6	14,4	–
Odbiornik telewizyjny	81,7	16,2	2,1
Urządzenie do odbioru TV satelitarnej/ /kablówka	71,3	24,1	4,6
Odtwarzacz płyt kompaktowych	66,9	30,8	2,3
Zestaw do kina domowego	55,7	35,3	9,0
Odtwarzacz MP3	54,9	33,2	11,9
Odtwarzacz płyt kompaktowych	57,3	31,1	11,6
Odtwarzacz DVD	62,4	27,6	10,0
Cyfrowy aparat fotograficzny	51,7	24,8	23,5
Kamera wideo	43,1	36,1	20,8
Komputer osobisty	58,3	31,6	10,1
Drukarka	57,9	31,3	10,8
Telefon komórkowy	92,0	6,9	1,1
Pralka	86,1	9,9	4,0
Chłodziarka lub zamrażarka	91,2	4,2	4,6
Zmywarka do naczyń	31,0	47,3	21,7
Kuchenka mikrofalowa	62,6	21,4	16,0
Kuchenka elektryczna z płytą ceramiczną	30,1	48,7	21,2
Robot kuchenny	63,1	26,8	10,1
Odkurzacz elektryczny	91,2	7,2	1,6
Rower (bez dziecięcego)	83,3	11,5	5,2
Motocykl, skuter, motorower	33,6	25,0	41,4
Samochód osobowy	51,2	23,6	25,2

Źródło: Badania własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku ulega istotnej poprawie ilościowej i jakościowej, a co za tym idzie, unowocześnieniu struktury posiadanych zasobów. Praktycznie wyszedł z użytku telewizor czarno-biały, odbiornik radiowy monofoniczny, magnetofon czy gramofon i maszyny do pisania. W ich miejscu pojawiły się i szybko zostały zaakceptowane nowe dobra. Szczególnie dużo nowości pojawiło się w dziedzinie teleinformatyki, dotyczy to zwłaszcza urządzeń do odbioru telewizji satelitarnej i kablowej, sprzętu hi-fi, komputerów osobistych, drukarek, Internetu czy telefonów komórkowych. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że brak niektórych dóbr trwałego użytku w gospodarstwach domowych może wynikać nie z braku możliwości finansowych, lecz z niechęci ich posiadania.

Poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku

Zaspokojenie potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku jest silnie skorelowane z poziomem zamożności gospodarstw domowych. Dobra trwałego użytku będące w posiadaniu ankietowanych gospodarstw domowych w różnym stopniu zaspokajały ich potrzeby (tab. 1).

Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad 3/5 badanych gospodarstw domowych oceniła, że ma całkowicie zaspokojone potrzeby w zakresie dóbr trwałego użytku, ok. 24% średnio oceniło poziom zaspokojonych potrzeb w tym zakresie, pozostali zaś uznali, że są one niezaspokojone.

W kontekście uzyskanych wyników można stwierdzić, że ankietowane gospodarstwa domowe są coraz lepiej wyposażone zarówno w sprzęt zmechanizowany, informacyjno-rozrywkowy, jak i sprzęty związane z mobilnością. Ma to swoje przełożenie na poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku. Należy jednak pamiętać o tym, że zarówno na stan wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku oraz poziom zaspokojenia potrzeb w tym zakresie, oprócz względów finansowych, wpływ ma także:

- miejsce zamieszkania (gospodarstwa domowe w największych aglomeracji miejskich dysponują dobrami nowocześniejszymi),
- liczba osób w rodzinie (im mniejsza liczba osób w gospodarstwie, tym niższy stopień nasycenia w dobra trwałego użytkowania; nie dotyczy to jednak rodzin wielodzietnych),
- obecność dzieci w gospodarstwie domowym (obecność dzieci w rodzinie skorelowana jest m.in. z występowaniem nowocześniejszego sprzętu związanego z nauką lub rozrywką),

- poziom wykształcenia głowy rodziny (im wyższy poziom wykształcenia głowy rodziny, tym lepsze wyposażenie gospodarstw domowych w nowocześniejsze dobra trwałego użytku),
- wiek głowy gospodarstwa domowego (wraz ze wzrostem wieku głowy rodziny zmniejsza się odsetek gospodarstw wyposażonych w dobra nowoczesne),
- miejsce zamieszkania (w największych miastach gospodarstwa w większym stopniu wyposażone są w dobra nowocześniejsze).

Zmiany wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku w okresie kryzysu

W okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego częstemu zawirowaniu ulegają nastroje konsumentów, które mierzone są wskaźnikiem optymizmu konsumentów (WOK). W okresie czerwiec – wrzesień 2011 r., a zatem w okresie kiedy były przeprowadzane badania bezpośrednio wśród gospodarstw domowych w dziesięciu największych miastach Polski, miała miejsce niewielka poprawa w nastrojach polskich konsumentów. Po wcześniejszej długotrwałej tendencji spadkowej WOK, mierzony przez Ipsos, zaczął wzrastać. W czerwcu 2011 r. wzrost ten był niewielki, rzędu 1,4 punktu, w konsekwencji czego WOK ukształtował się na poziomie 83,8 punktów. Lipiec 2011 r. był kolejnym miesiącem, który przyniósł niewielką poprawę w nastrojach konsumentów. W miesiącu tym WOK osiągnął poziom 84,8 punktów, co dowodzi, że zmiana ta względem czerwca była nieznaczna i wyniosła zaledwie 1 punkt. Stosunkowo największą zmianę zanotował wskaźnik klimatu gospodarczego (WKG), który wzrósł o 1,7 punktu i osiągnął poziom 72 punktów. Należy również pamiętać o tym, że o 5 punktów procentowych wzrósł wśród konsumentów optymizm w zakresie oceny sytuacji gospodarczej kraju, co z kolei rzutowało na postępowanie gospodarstw domowych w dziedzinie podejmowania decyzji konsumpcyjnych. Skłonność do zakupów uległa kosmetycznemu wzrostowi (+0,5 punktu), uzyskując wynik 93,9 punktów. Jednocześnie wzrósł odsetek osób, które przewidywały, że w ciągu najbliższego roku uda im się odłożyć pieniądze. Sierpień i wrzesień to kolejne miesiące umiarkowanej poprawy w zakresie optymizmu wśród polskich konsumentów. WOK wzrósł o 1,4 punktu i osiągnął poziom 88,2 punktów. Należy pamiętać o tym, że motorem wzrostu WOK była coraz lepsza ocena sytuacji gospodarczej kraju. We wrześniu 2011 r. WKG zwiększył się o 5,5 punktu i osiągnął poziom 80,2 punktów. Nastąpiło to głównie za sprawą wzrostu udziału osób, które oczekiwały w ciągu roku poprawy sytuacji gospodarczej kraju.

Rosnące w trakcie przeprowadzanych badań WOK i WKG miały niewątpliwie wpływ na odpowiedzi respondentów w zakresie postrzegania przez nich

kryzysu finansowo-ekonomicznego i jego wpływu na podejmowane przez nich decyzje konsumpcyjne. Ponadto, opisane tendencje znalazły swoje odzwierciedlenie na rynku dóbr i usług. Ma to istotne znaczenie, ponieważ od października 2011 r. nastroje konsumpcyjne Polaków zdecydowanie pogorszyły się, WOK zaś spadł do poziomu z marca 2011 r., uzyskując najniższy od ponad dwóch lat poziom 77 punktów, natomiast WKG ukształtował się na poziomie 63,12 punktów.

Rynek dóbr trwałego użytkowania w Polsce monitorowany przez wskaźnik GfK *TEMAX*® w III kwartale 2011 r. zanotował stosunkowo dobry wynik finansowy. GfK *TEMAX*® Polska to wskaźnik opracowany przez GfK Retail and Technology do obserwacji trendów na rynkach elektroniki użytkowej i sprzętu AGD i jest publikacją międzynarodową. Bazując na wspomnianym raporcie, można wnioskować, że najlepszą sytuację odnotowano w sektorze sprzętu fotograficznego (ograniczony we wskaźniku GfK *TEMAX*® tylko do cyfrowych aparatów fotograficznych). Po raz pierwszy od dłuższego czasu sektor ten wykazał wzrost wartości sprzedaży w porównaniu do analogicznego okresu w 2010 r. [http://www.gfk.pl/public_relations/pressreleases/press_articles/006923/index.pl.html z dn. 10.03.2012]. Również rynek sprzętu RTV odnotował wzrost w porównaniu do III kwartału ubiegłego roku. Decyzje konsumentów o zakupach sprzętu RTV odnosiły się w tym okresie głównie do zakupu odbiorników LCD LED, plazm oraz wkraczającej na rynek technologii 3D. W niewielkim stopniu wzrastał popyt konsumentów na odtwarzacze wideo i kina domowe oparte na nowych technologiach Blu-Ray i 3D. Również rynek drobnych urządzeń AGD osiągnął na tle innych sektorów całkiem dobry wynik finansowy. Miał miejsce wyraźny wzrost zakupów ekspresów do kawy, czajników i odkurzaczy (najważniejszej kategorii drobnego AGD).

Obserwując wskaźniki GfK *TEMAX*® w zakresie rynku dóbr trwałego użytkowania w Polsce, można stwierdzić, że w 2011 r. miała miejsce poprawa w zakresie wyposażenia gospodarstw domowych w te dobra. Odnosi się to głównie do takiego rodzaju sprzętu, jak: telewizory LCD LED, odtwarzacze MP3, komputery/laptopy z dostępem do Internetu, drukarki, cyfrowe aparaty fotograficzne, telefony komórkowe, kuchenki mikrofalowe i zmywarki do naczyń. Potwierdza to jednoznacznie informacje uzyskane z badań bezpośrednich.

Kryzys finansowo-ekonomiczny przejawiający się spowolnieniem tempa wzrostu gospodarczego poprzez oddziaływanie na sytuację materialną gospodarstw domowych wywołuje określone zachowania rynkowe wśród konsumentów. Zachowania nabywców mają charakter asekuracyjny i zmierzają do przystosowania się do nowych warunków otoczenia.

Na podstawie wyników badania można stwierdzić, że wśród respondentów z dziesięciu największych miast Polski dominującą postawą wobec kryzysu było ograniczenie wydatków na dobra trwałego użytku (tab. 2).

Tabela 2

Przejawy zachowań przystosowawczych w badanych gospodarstwach domowych w odniesieniu do wybranych dóbr trwałego użytku w okresie kryzysu [%]

Postępowanie konsumentów w okresie kryzysu	Zmechanizowany sprzęt gospodarczy	Sprzęt informacyjno-rozrywkowy	Sprzęt mobilny
Zakup nowego markowego sprzętu	12,5	20,2	19,7
Zakup nowego sprzętu gorszej marki	25,1	5,1	8,8
Zakup używanego markowego sprzętu	13,4	17,5	6,8
Zakup używanego sprzętu gorszej marki	9,6	15,9	5,4
Całkowita rezygnacja z domowego sprzętu	39,4	41,3	59,3

Źródło: Badania własne.

Pogorszenie sytuacji finansowej w ankietowanych gospodarstwach domowych spowodowane utratą dodatkowego bądź jedyne go źródła pracy sprawia na ogół, że na skutek kurczenia się dochodów, zmniejsza się wielkość i wartość dokonywanych zakupów, sami konsumenci spędzają zaś na zakupach mniej czasu. Nabywają często tańsze towary o niższej jakości oraz korzystają z większej liczby kanałów dystrybucji. Taki model gospodarowania środkami pieniężnymi w okresie kryzysu gospodarczego znalazł potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach. Wynika z nich, że największą gotowość do rezygnacji z zakupu dóbr trwałego użytku wykazywali respondenci w odniesieniu do sprzętu mobilnego oraz informacyjno-rozrywkowego, najmniejszą zaś w odniesieniu do zmechanizowanego sprzętu gospodarczego. Aż 3/5 ankietowanych uznała, że jest skłonna zrezygnować z zakupu samochodu, motoroweru bądź roweru w okresie kryzysu i odłożyć tym samym decyzję o zakupie tych dóbr do czasu poprawienia się sytuacji finansowej rodziny. Z kolei 2/5 badanych była skłonna przesunąć w czasie zakup sprzętu informacyjno-rozrywkowego. Podobny procent odpowiedzi dotyczył odłożenia przez ankietowanych decyzji o zakupie zmechanizowanego sprzętu gospodarczego.

Z drugiej strony, co piąty badany jednak w dalszym ciągu dokonywał zakupu nowego markowego sprzętu informacyjno-rozrywkowego i mobilnego, a co ósmy – nowego zmechanizowanego sprzętu gospodarczego. Ankietowani, którzy deklarowali zakup nowego tańszego sprzętu lecz gorszej marki, w największym stopniu mieli na uwadze zakupy drobnego sprzętu AGD, w najmniejszym zaś – zakupy sprzętu informacyjno-rozrywkowego. Co czwarty ankietowany był zdania, że nie można oszczędzać na sprzęcie RTV (odnosi się to do zakupu odbiorników LCD LED, plazm, odtwarzaczy wideo i kin domowych opartych

na technologiach Blu-Ray i 3D). Wśród zachowań adaptacyjnych badanych gospodarstw domowych, w odniesieniu do zakupu dóbr trwałego użytku w okresie kryzysu, znalazły się także zakupy używanego sprzętu. Jednakże ta strategia przystosowawcza w okresie trudnych warunków finansowych odnosiła się głównie do zakupu sprzętu informacyjno-rozrywkowego oraz zmechanizowanego sprzętu gospodarczego.

Istotną sprawą jest także rozpoznanie, w jaki sposób kryzys finansowo-ekonomiczny wpłynął na zachowania konsumpcyjne gospodarstw domowych w zakresie zakupu dóbr trwałego użytku (tab. 3).

W kontekście uzyskanych wyników można wnioskować, że co ósmy ankietowany deklaruje, że wprowadził rzeczywiste zmiany w zakresie zakupu dóbr trwałego użytku, a co czwarty – tylko zmiany częściowe. Jedynie co trzeci respondent był zdania, że kryzys finansowo-ekonomiczny w żaden sposób nie wpłynął na zmiany jego zwyczajów konsumpcyjnych w odniesieniu do zakupu dóbr trwałego użytku. Najwyższy wśród badanych był udział osób niezdecydowanych (32,3%), które nie potrafiły udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zadane pytanie, a także miały dość duże problemy z oceną swojego zachowania nabywczego na rynku dóbr trwałego użytku.

Z przeprowadzonych badań wynika, że najistotniejszym czynnikiem zmian adaptacyjnych badanych gospodarstw domowych w okresie kryzysu gospodarczego na rynku dóbr trwałego użytku był miesięczny dochód *per capita*. Im lepsze postrzeżenie warunków materialnych i bardziej stabilne dochody ankietowanych, tym mniej przypadków wprowadzania zmian w zachowaniach związanych z zakupem dóbr trwałego użytku (współczynnik korelacji τ Kendalla = 0,267, $p \leq 0,01$).

Bardziej szczegółowych informacji na temat strategii postępowania respondentów na rynku dóbr trwałego użytku w okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego prezentuje tabela 4.

Tabela 3

Wpływ kryzysu finansowo-ekonomicznego na zakup dóbr trwałego użytku w badanych gospodarstwach domowych [%]

Wyszczególnienie	Zmiana zwyczajów konsumpcyjnych na rynku dóbr trwałego użytku	
	Liczba respondentów (N = 1896)	Udział procentowy
Wprowadzono duże zmiany	237	12,5
Wprowadzono częściowe zmiany	470	24,8
Nie wprowadzono żadnych zmian	576	30,4
Trudno powiedzieć	613	32,3

Źródło: Badania własne.

Tabela 4

Strategie postępowania w badanych gospodarstwach domowych na rynku dóbr trwałego użytku w okresie kryzysu [%]

Postępowanie konsumentów w okresie kryzysu	Nigdy	Sporadycznie	Zawsze
Zakup nowego markowego sprzętu	10,4	31,9	57,7
Zakup nowego sprzętu gorszej marki	69,7	12,4	17,9
Zakup używanego markowego sprzętu	66,8	18,9	14,3
Zakup używanego sprzętu gorszej marki	86,3	10,1	3,6
Całkowita rezygnacja z domowego sprzętu	75,1	6,8	18,1

Źródło: Badania własne.

Analizując strategie zachowań badanych gospodarstw domowych na rynku dóbr i usług w okresie kryzysu, można dostrzec, że najczęściej podejmowanym przez respondentów działaniem był zakup nowego markowego sprzętu. Tę odpowiedź wskazało prawie 3/5 ankietowanych. Oznacza to, że badani konsumenci, mimo ograniczonych środków finansowych spowodowanych spowolnieniem tempa wzrostu gospodarczego, nie byli w stanie zrezygnować ze swoich stosunkowo wysokich oczekiwań względem jakości nabywanego sprzętu. Zakup nowego markowego sprzętu deklarowali głównie respondenci o wysokich i stabilnych dochodach (współczynnik korelacji τ Kendalla = 0,217, $p \leq 0,01$). Prawie co szósty respondent był zdania, że w okresie kryzysu dokonuje zakupu sprzętu o mniej znanej marce, a co za tym idzie tańszego, jednak nieustępującego jakością i parametrami technicznymi sprzętowi o znanej i rozpoznawalnej powszechnie marce. Z kolei co siódmy ankietowany twierdził, że ze względu na ograniczoność środków finansowych nabywa głównie używany sprzęt markowy (współczynnik korelacji τ Kendalla = -0,214, $p \leq 0,01$). Wśród tych, którzy wskazali ten wariant odpowiedzi 2/5 badanych deklarowała, że nigdy w ten sposób nie postępuje i nie kupuje używanego sprzętu. Jedynie co dziesiąty dokonywał sporadycznego zakupu używanego sprzętu i takie zachowanie konsumpcyjne odnosiło się przede wszystkim do sprzętu mobilnego (samochód, skuter) oraz sprzętu informacyjno-rozrywkowego (wieża stereofoniczna, odtwarzacz DVD). Takie postępowanie badanych można tłumaczyć chęcią posiadania sprzętu gwarantującego długoterminowe działanie.

Podsumowanie

Współczesny kryzys finansowo-ekonomiczny, który postrzegany jest jako efekt neoliberalnego kapitalizmu, ma znacznie szerszy zakres i konsekwencje niż można było oczekiwać w pierwszej jego fazie. Negatywny szok popytowy

charakterystyczny dla kryzysu rzutuje bezpośrednio na spadek globalnego popytu na produkty oraz zmniejszenie wolumenu produkcji w gospodarce. Spadek wielkości produkcji nie pozostaje jednak bez wpływu na rynek pracy, na którym zachodzą procesy przystosowawcze. Z kolei związek kryzysu finansowo-ekonomicznego i sytuacja na rynku pracy rzutują na sferę konsumpcji i zachowania nabywcze gospodarstw domowych, czyli wpływają na ich postępowanie na rynku w zakresie podejmowania decyzji konsumpcyjnych mających na celu zaspokojenie odczuwanych potrzeb.

Z przeprowadzonych badań wynika, że wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku w okresie obecnego kryzysu uległo istotnej poprawie, zarówno ilościowej, jak i jakościowej. Ankietowane gospodarstwa domowe są coraz lepiej wyposażone zarówno w sprzęt zmechanizowany, informacyjno-rozrywkowy, jak i sprzęty związane z mobilnością. Ma to swoje przełożenie na poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie dóbr trwałego użytku. Obecny kryzys wywołał jednak wśród ankietowanych gospodarstw domowych działania asekuracyjne, przejawiające się w ograniczeniu wydatków na zakup dóbr trwałego użytku.

Zaprezentowane wyniki badań pozwalają stwierdzić, że kryzys finansowo-ekonomiczny nie ma przełożenia na drastyczne ograniczenie zakupu dóbr trwałego użytku w ankietowanych gospodarstwach domowych. Potwierdzają to działania asekuracyjne, jakie zostały podjęte przez badane gospodarstwa domowe. Siła zmian w zachowaniach konsumentów wykazała ścisłą korelację z sytuacją ekonomiczną gospodarstw. Niewątpliwie słabsza w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej reakcja polskiego społeczeństwa na konsekwencje wynikające z kryzysu finansowo-ekonomicznego wynika z niższego stopnia zadłużenia polskich konsumentów niż ma to miejsce w gospodarkach rozwiniętych oraz stosunkowo dużego zaufania do systemu bankowego. Należy również pamiętać i o tym, że w Polsce mamy do czynienia ze spowolnieniem gospodarczym, a nie recesją, co również wpływa na poziom wydatków konsumpcyjnych i zachowania nabywcze gospodarstw domowych.

Literatura

- GUTKOWSKA K., OZIMEK L., LASKOWSKI W. 2001: *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- PRONOVOST G. 2007: *L'univers du temps libre et des valeurs chez les jeunes*. Presses de l'Université du Québec, Québec.
- SIKORSKA J. 1988: *Konsumpcja: warunki, zróżnicowania, strategię*. IFiS PAN, Warszawa.
- SŁABY T. (red.) 2006: *Elity ekonomiczne w Polsce – ujęcie empiryczne*. Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- ZALEGA T. 2007: *Konsumpcja – podstawy teoretyczne*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa.

- ZALEGA T. 2008a: *Mikroekonomia. Wydanie 3*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa.
- ZALEGA T. 2008b: *Konsumpcja gospodarstw domowych o niepewnych dochodach*. Wydawnictwo Naukowe UW, Warszawa.
- ZALEGA T. 2009: *Modele zachowań konsumentów w teoriach ekonomicznych i marketingowych*. MBA nr 1(96), Wydawnictwo Akademii im. L. Koźmińskiego, Warszawa.
- ZALEGA T. 2010: *Uwarunkowania zaspokojenia potrzeb w zakresie mieszkania i jego wyposażenia w gospodarstwach domowych wysokodochodowych*. MBA nr 4(105), Wydawnictwo Akademii im. L. Koźmińskiego, Warszawa.
- ZALEGA T. 2011: *Mikroekonomia współczesna*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa.
- ZALEGA T. 2012a: *Konsumpcja. Determinanty, teorie i modele*. PWE, Warszawa.
- ZALEGA T. 2012b: *Konsumpcja w polskich gospodarstwach domowych w okresie kryzysu finansowo-ekonomicznego* (w druku). Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa.
- http://www.gfk.pl/public_relations/pressreleases/press_articles/006923/index.pl.html, data dostępu: 10.03.2012.

The Possession of Durable Goods in Polish Households in the Period of Crisis

Abstract

The article is an attempt at estimating the possession of durable goods in households facing financial and economic crisis. The data have been obtained from the field research conducted in ten largest Polish cities between June and September 2011. The sample consisted of 1896 respondents. To determine what durable goods are possessed by households faced by crisis, the availability of mechanical household appliances, infotainment and portable equipment is analysed. Then the article examines how long the equipment has been in use, the level of satisfaction of households' demand for durable goods and changes in their availability. The article closes with a summation and major conclusions.